

niet veel! Wij behoeven ons weinig illusies te maken; generatie na generatie onderhoudt het instituut van borgstellingen. De individuen, die daardoor eenmaal een „klap“ gekregen hebben, zullen misschien daaruit de noodige lessen getrokken hebben en persoonlijk misschien zich voor een hernieuwen val in dat kwaad hoeden. Doch van veel anderen moet gevreesd, dat ze, met hetzelfde optimisme als de vorige slachtoffers, zich zullen diets maken, dat het geval, waarvoor zij zich zullen verbinden, heusch minder gevaarlijk is dan alle vorige, die ooit ter wereld hebben bestaan en dat ze dus zonder veel bezwaar tot het verleenen der borgstelling mogen overgaan. En daarmede hebben ze dan al iets meer gedaan dan Simson deed, toen hij de eerste zinspeling op zijn haartooi maakte.

Natuurlijk zou gepoogd kunnen worden steeds weer op dit aambeeld te hameren en den menschen in te scherpen de beteekenis en ook het gevaar van het verleenen van borgstelling. Zoo is ook dit artikel bedoeld allereerst als zoo'n soort waarschuwing. Doch wij hebben ook t.a.v. de uitwerking van dit artikel in deze richting geen groote verwachting. Menschen, die (in de geslachten gerekend) eeuwen lang de juistheid van den Bijbel erkennen en desondanks de herhaalde waarschuwingen, door dienzelfden Bijbel gegeven, in den wind slaan, zullen wel veel minder luisteren naar de stem van een of ander schrijver. Voeg daarbij, dat het aantal lezers van dit blad, hetwelk, naar verhouding van de Bijbellezers nog slechts een heel klein deeltje is van het getal, dat in aanmerking komt en men verstaat, dat van eenig optimisme ten opzichte van de uitwerking van de bovenstaande algemeene waarschuwingen, op zich zelf, weinig grond bestaat.

Wel kan natuurlijk van beteekenis zijn, dat het inzicht, omtrent de beteekenis van sommige vormen van verbintenissen, zooals die in het maatschappelijk leven van thans zich voordoen, wordt verdiept. De ervaring toch heeft maar al te droevig geleerd, dat velen de beteekenis van b.v. aandeelen met gedeeltelijke storting, het lid zijn van coöperaties

enz. niet hebben begrepen. Het meer hierover gesproken wordt, hoe meer diensten men bewijst, ook aan het algemeen-economisch leven.

Er bestaat dus wel aanleiding om steeds opnieuw de beteekenis van deze dingen uiteen te zetten, al was het dan maar alleen, om aan latere klagers de onschuld te ontnemen.

II. Wij moeten trouwens, eerlijkheidshalve, in deze beschouwingen nog een ander element tot gelding laten komen n.l. dit, dat dikwijls het zakenleven niet zonder borgstelling kan. Men lette dus wel hierop, dat wij nu uitschakelen alles wat den gewonen burgers in het burgerlijk leven aangaat en het nu uitsluitend hebben over de eischen, die het zakenleven stelt.

Zoo ziet men b.v., als een hypotheekbank een leening verstrekt aan een rechtspersoon (N.V.; Vereeniging e.d.) dat dit niet geschiedt tenzij de bestuurders van zulk een rechtspersoon zich borgstellen voor de aan te gane schuld. Hetzelfde komt menigmaal voor bij credieten, door bankinstellingen verstrekt enz. Het lijstje van voorbeelden van dit terrein is gemakkelijk uit te breiden.

De grondslag voor dit soort borgstelling is een redelijke en een zedelijke. De crediet-gevende instellingen toch doen niets anders dan de bestuurders stellen voor den eisch, zelf blijf te geven van hun geloof in de solvabiliteit van hun vennootschap of vereeniging. Deze bestuurders zijn als „insiders“ dan niet borg voor een „vreemde“.

Door het noemen van dit geval voelt iedereen, dat er groote schakeeringen zijn in de soorten der borgstellingen, die er bestaan. Men moet dan ook komen tot de stelling, dat in het zakenleven het risico van borgstelling menigmaal moet worden aangedurfd, even goed als zoovele andere risico's.

Maar deze stelling moet oogenblikkelijk worden aangevuld met de volgende, n.l. deze, dat dit risico, door zijn geheel eigensoortig en anderssoortig zijn dan de gewone zakelijke risico's, ook eigensoortige gevaren schept en daarom, ook voor zakenlieden, zelfs voor de scherpste, bijzondere zorgen baart en mitsdien ook bijzondere maatregelen rechtvaardigt.

Een groot kwaad van borgstellingen is, dat ze zoo ongemerkt blijven voortduren; soms door kleine schakeeringen in bepaalde contractuele verhoudingen, voor feitelijk andere gevallen als in eersten aanleg bedoeld, worden toepasselijk verklaard. Een ander kwaad is ook, dat men, eenmaal op dit vlak, en liefst zouden wij het willen noemen een hellend vlak, gekomen, spoedig verdere stappen zet, wil men: verdere glijvluchten onderneemt.

Wij noemden boven reeds het nadeel van het betrekkelijk sporadisch administratief aantekenen van de verleende borgstellingen. De zakenman, die eenmaal in verzuim geweest is, vindt het menigmaal een te groote moeite om het geheel weer op te zetten en zoo ontbreekt al spoedig ten eenenmale de wetenschap van de gevallen, waarin men verbonden is.

's Gr.

A. SCHILDER.

HET BOEK VAN DE WEEK

Als „Man en Vrouw schiep God den mensch. (Men, Women and God) door Rev. A. Herbert Gray. Uit het Engelsch vertaald door W. L. Ruys-Barger. Uitgave van J. H. Kok N.V. te Kampen, 1930.

„Men, Women and God“ — Onder dezen mooien, korten, bezielenden titel gaf Dominee Gray in Januari 1923 zijn sindsdien zoo geliefd en bekend geworden boek uit over de verhouding der sexen. In dien korten bondigen titel ligt ook direct uitgedrukt de grondgedachte waarop heel het werk van den schrijver is gebouwd: „de God van liefde, die toch onze menschelijke natuur schiep, heeft er niets aan toegevoegd, dat niet kan worden aangewend, om ons een gelukkig en rein leven te verzekeren en in het bijzonder moet Hij er een schoone en grootsche doel mee hebben gehad om het seksbelang zoo centraal en machtig in Zijne schep-

niet te vermijden, dat de hier gezeten hoorders het hoofd min of meer zijwaarts zullen moeten wenden om den prediker te zien.

Toch is dit bezwaar bij het rechthoekige plan minder sterk dan bij den kruisvorm, zooals bij vergelijking kan blijken.

Door de banken naar achter geleidelijk te doen oploopen, verkrijgt men ook hier zeer begeerenswaardige zitplaatsen, terwijl een frontgalerij gelegenheid geeft om het aantal gunstige zitplaatsen niet onbelangrijk op te voeren.

Het zal duidelijk zijn, dat dit type zich niet leent voor de grootere kerken. De afmetingen zijn niet voor ongelimiteerde uitbreiding vatbaar.

Vandaar dat men voor de gebouwen, waar vele hoorders plaats moeten vinden, is gekomen tot uitzetting in de dwarsrichting, hetzij in de

Afb. 6. Ontwerp Geref. kerk. Architect: Jos. de Jonge, B.N.A.

vorm van de traditioneele transepten of wel in dien van dito zijbeuken.

Dit was dan ook de meest voor de hand liggende oplossing voor de vergrooing van den rechthoek, die gewoonlijk in de langsrichting geen uitzetting meer kon verdragen in verband met den afstand van den spreker tot de achterste hoorders.

Hoewel met behulp van den klankkaatsen van prof. Fokker zelfs een afstand van 60 M. voor goed hooren van het normaal-uitgesproken woord geen beletsel oplevert, is een dergelijke afstand voor het zien van den spreker en omgekeerd voor het zien van het auditorium door den prediker en diens gevolg dus voor het contact tusschen die beiden, ontoelaatbaar te achten.

Eerst in de laatste jaren is in een geheel anderen grondvorm — de radiale — een oplossing gezocht vooral voor de kerkgebouwen, die aan meer dan duizend personen plaats moeten bieden.

Voor kleine en groote kerken schijnt het type B in de laatste twintig jaar wel bijzonder geliefd te zijn.

Met verschillende varianten treffen we het overal in ons land aan bij kerken die in deze eeuw zijn gebouwd.

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHETSEN

Kerkbouw.

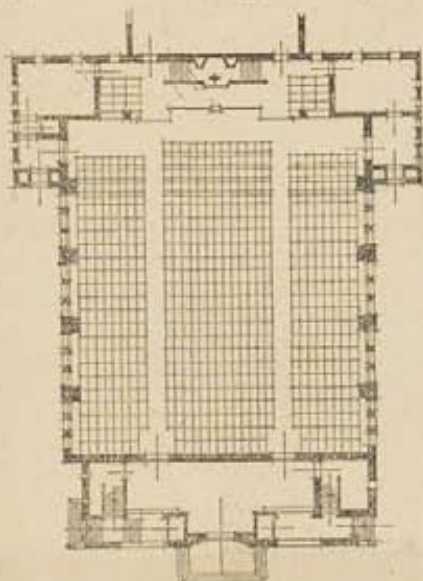
IV.

Enkele opmerkingen omtrent elk der in schema aangegeven grondvormen, in verband met de schikking der zitplaatsen, mogen hieronder volgen.

Ter verduidelijking geven we dan eenige voorbeelden.

Het zaaltype A wordt maar al te vaak als minderwaardig aangezien, wat toch inderdaad een misvatting is.

Zeker evengoed als in het grondtype B en C kan in de eenvoudige rechthoekige ruimte het karakter „kerk“ tot uitdrukking worden gebracht, het-

Afb. 3. Geref. kerk te Goes. Architecten: F. G. C. Rothuizen, B.N.A. en Ir. A. Rothuizen, B.I.

geen uit de hierbijgaande afbeeldingen van een pas kortgeleden gereedgekomen kerkgebouw te Goes en een ontwerp voor een dorpskerk — dat niet uitgevoerd is — mogen blijken. Afb. 3, 4, 5, 6.

Gewoonlijk worden bij dezen grondvorm drie rijen zitplaatsen aangetroffen: één breede rij in het midden en twee smallere rijen langs de lange zijden.

Nu kan in het algemeen gezegd, dat zitplaatsen tegen of zeer dicht bij de buitenwanden niet tot de beste behooren.

Zelfs al is de kerk verwarmd, dan zal op deze plaatsen tocht niet te vermijden zijn.

De opstijgende warme lucht koelt tegen de buitenmuren snel af en slaat neer langs deze wanden op de hoofden van de daar gezeten hoorders.

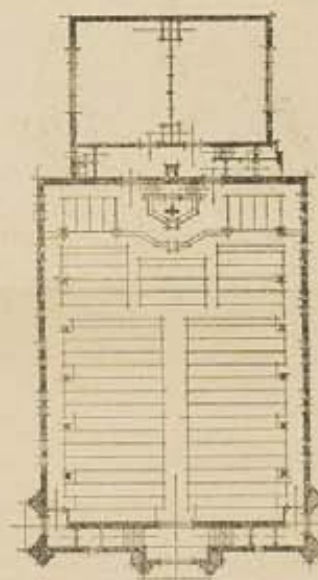
Onder de ramen is dit euvel, door de snellere afkoeling, uiteraard nog sterker.

Zoo is er iets voor te zeggen, langs de muren looppaden vrij te houden.

Afb. 4. Geref. kerk te Goes. Architecten: F. G. C. Rothuizen, B.N.A. en Ir. A. Rothuizen, B.I.

Bij den bovenbedoelden grondvorm kan dit aanleiding geven om de, constructief meestal noodzakelijke, steunberen of geheel of gedeeltelijk aan de binnenzijde te maken en met „poorten“ te door-

Afb. 5. Ontwerp Geref. kerk. Architect: Jos. de Jonge, B.N.A.

breken, wat het interieur zeer ter goede kan komen. De anders vlakke wanden van de rechthoekige ruimte kunnen op deze wijze aangenaam onderbroken worden.

Naast het praktische voordeel t.o.v. de zitplaatsen dus ook aesthetische winst.

Het is duidelijk, dat bij dezen grondvorm de zitplaatsen op de voorste rijen uiterst rechts en links in de minst gunstige conditie zijn. Immers is

selen te te
sexuele
wel versta
eaze gez
geuk was
in de he
dat wij d
macht in
op een he
ken aan d
juiste, de
volle gro
weeklink

De eers
goen, d
en in he

Deze
Gray's
vrouw
van liefd

Neen, wa
schen ge
het dus
geslacht
evenzeer
wikkeling
schiedkun
verhoudin
activerin

Alleen
zichzelf
een hooge
dat heeft
op hooge
in het h
zien is d
zich verc
wat God
harisch
edele mo
dige gesp
neerhalen
het inner

De tra
rechthoek
afgeschui
van een
komt nog
plan een

In het
septen ge
zijn gepl
schip" s

Dit bre
genen, d
eerste pla
eerst de
en prof
zaken.

In de

te zien,
ting dra
tot onru
Worden
gepast,
voor de

Tenein
toevlucht
king de
den kan

Met c
de cirke
hoekigen

Bij de
schikking
tot onbe
digende

De lijn

is, dat ze zoo door kleine verhoudingen in eerste verhouding. Een d op dit vlak, een hellend open zet, wil it. deel van het aantekenen zakenman, die it het menig heel weer op ten eenenmale in men ver-

SCHILDER.

WEEK

God den mensch.
Rev. A. Herbert
ald door W. L.
H. Kok N.V. te

dezen mooien, e Gray in Ja- fd en bekend ag der sexen. ok direct uit- eel het werk od van liefde, schiep, heeft i worden aan- i leven te ver- een schoon om het sekse- Zijne schep-

eten hoorders zullen moeten

thoekige plan m, zooals bij

delijk te doen eer begeerens- rontgalerij ge- ige zitplaatsen

zich niet leent- gen zijn niet- ar.

ren, waar vele- en, is gekomen- hetzij in den

de Jonge, B.N.A.

ten of wel in

hand liggende den rechthoek, geen uitzetting et den afstand- orders.

inkkaatser van 0 M. voor goed en woord geen stand voor het voor het zien ker en diensten- die beiden,

a geheel ande- een oplossing- wien, die aan- moeten bieden.

ijnt het type B- zonder geliefd

we het overal- deze eeuw zijn

selen te maken. Ik ga dus van het punt uit, dat de sexuele elementen in onze menselijke natuur, wel verstaan en goed behandeld, ons leven rijker, onze gezondheid en werkkraft sterker en ons geluk waarachtiger zullen maken. Ik geloof dat er in de hedendaagsche wereld niets noodiger is, dan dat wij den weg afbakenen, waarop deze geduchte macht in ons aller leven ons helpen kan, dat leven op een hooger peil te stellen, en zoo mede te werken aan den opgang van het geslacht." — Dat is de juiste, de verheffende gedachte, die als waarde- volle grondtoon telkens in dit christelijk boek weerklinkt.

De eerste vertaling, ook bij den heer Kok uitge- geven, droeg tot opschrift: Man en Vrouw vóór en in het Huwelijk.

Deze titel was, ten opzichte van den inhoud van Gray's werk, zeer onjuist. Gray beziet man en vrouw niet alleen in hun onderlinge verhouding van liefde, hetzij dan voor of in het huwelijk. Neen, wat Gray vooropstelt is dat God de men- schen geschapen heeft als man en vrouw, en dat het dus Gods wil is, niet alleen het menselijke geslacht uit man en vrouw op te bouwen, maar evenzeer door die spannende verhouding de ont- wikkeling te doen doorgaan van het geestelijk ge- schiedkundig leven der menscheit. Daarom is de verhouding der sexen bedoeld als verlevendiging, activeering, als heiliging van het menselijke leven.

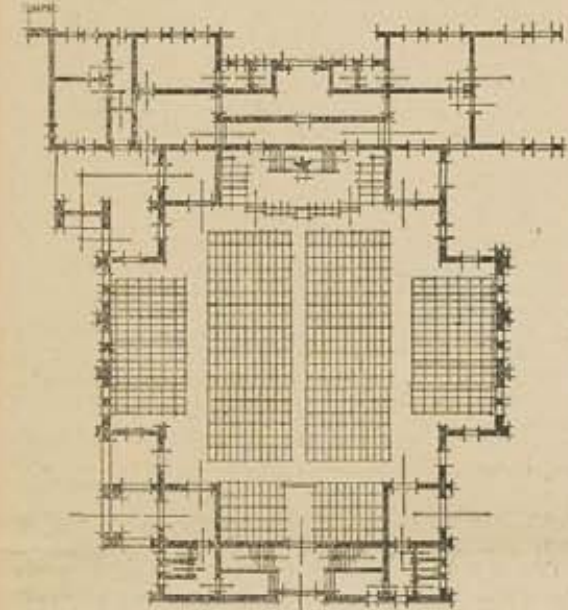
Alleen daár, waar de sexen voor elkaar en voor zichzelf de geboden eerbied dragen is inderdaad een hooger levensontwikkeling mogelijk, zooals God dat heeft gewild. Heel het leven komt daarmede op hooger plan, ook het geluk van man en vrouw in het huwelijk. Wat Gray U zoo duidelijk laat zien is dit, dat telkens en telkens weer het leven zich verdonkert in de verhouding der sexen, dat wat God zoo ten goede heeft bedoeld, door de hartstocht en de zonde wordt verwoest; dat on- edele motieven, verkeerde begeerten, minderwaar- dige gesprekken het beste van het menselijke leven neerhalen. Dit gaat des te gemakkelijker omdat in het innerlijk van den mensch zooveel zedelijke zwak-

De transeptvormige verbredingen zijn nu eens rechthoekig — de oorspronkelijke vorm — dan weer afgeschuimd, zoodat het de helft of iets minder van een achthoek vertoont, terwijl elders — en dit komt nog slechts weinig voor — het transept in plan een driehoek is.

In het eerste geval zullen de banken in de tran- septen gewoonlijk in de richting van de lange as zijn geplaatst en dus dwars op die van het „midden- schip" staan.

Dit brengt tweërlei bezwaar met zich voor de- genen, die in deze banken plaats vinden. In de eerste plaats zien ze, als ze de oogen opslaan, aller- eerst de in het middengedeelte gezeten hoorders „en profil", wat afleiding en erger kan veroor- zaken.

In de tweede plaats moeten ze, om den prediker

Afb. 7. Ontwerp Geref. kerk, Den Haag.
Architect: H. Sutterland.

te zien, het hoofd vrij sterk in zijwaartsche rich- ting draaien, wat tot ongemak en tintengevolge tot onrust aanleiding geeft.

Worden bij dezen kerkvorm ook zijgalerijen toe- gepast, dan geldt het laatste ook in sterke mate voor de daar gezeten hoorders.

Teneinde deze bezwaren te ondervangen, werd toevlucht gezocht in een opzichzelf logische schik- king der zitplaatsen in concentrischen vorm met den kansel als middelpunt.

Met concessies aan de praktijk werd dan vaak de cirkelvormige vorm der banken door den veel- hoekigen vervangen.

Bij doorvoering van dit systeem van plaatsen- schikking bij de rechthoekige transepten komt men tot onbenutte hoeken en aesthetisch zeer onbevredigende oplossingen.

De lijnen van de banken zullen dan immers de

heid en zonde ligt. Bij een juiste verhouding der sexen hebben man en vrouw dan ook niet alleen ieder hun eigen gezinstak, maar ook een verschil- lende maatschappelijke roeping. Man en vrouw moe- ten leeren om samen te werken niet alleen in het huwelijk maar over heel de breedte van het volle menschenleven. Deze beide verhoudingen der sexen, in en buiten den gehuwden staat zijn in alle tijden dan ook onder elkanders invloed. Waar goede ver- houdingen heerschen in het maatschappelijke leven tusschen jongens en meisjes, tusschen mannen en vrouwen, zijn ook de huwelijks toestanden goed. Beide de gehuwde en de ongehuwde levensstaat zijn dan geëerbiedigde standen in de maatschappij met al het goede daaraan verbonden. In onzen tijd zijn de toestanden in het ongehuwde leven slecht en dienovereenkomstig worden de verhoudingen in het huwelijk ook minder goed. De emancipatie der vrouw dreigt zich zelf voorbij te gaan, en schijnt in onzen tijd niet veel anders te beoogen dan de rechten op te eischen, die men — terecht of ten onrechte — meende het privilege van den man te zijn. Ik bedoel nu niet alleen de vrijheid van be- weging bij nacht en ontij, het rooken, de wijze en aard van allerlei werk, maar vooral ook de zede- lijke vrijheid die de vrijheid meent voor zichzelf te moeten opeischen. Hier openbaren zich in onzen tijd degeneratieve cultuurinvloeden, die het Euro- peesche leven zullen vernietigen, indien God het niet verhoedt! De litteratuur is er vol van dat in de laatste jaren een toestand dreigt te ontstaan in de verhouding der sexen ten opzichte van elkander en ten opzichte van het maatschappelijke leven, die schreeuwt om verbetering! Wat aan de massa eerst langzamerhand bewust gaat worden, stond velen denkers reeds lang met schrik en beklemming voor oogen; hun waarschuwend woord wordt dan ook, indien ik wel zie, niet meer met zulk scham- per en sceptisch lachen ontvangen, als dit wel het geval is geweest. Maar men ziet niet, waar de wortel van het kwaad gelegen is; men blijft aan de uitingen hangen: lichtvaardig gesloten huwe- lijken, steeds scherper doorgevoerde geboorte-beper-

hoofdlijnen van den plattegrond onder allerlei hoe- ken snijden, wat opvallend leelijk is, vooral als de lijnen van den rechthoekigen grondvorm nog door sterk sprekende galerij-balustrades worden geaccentueerd.

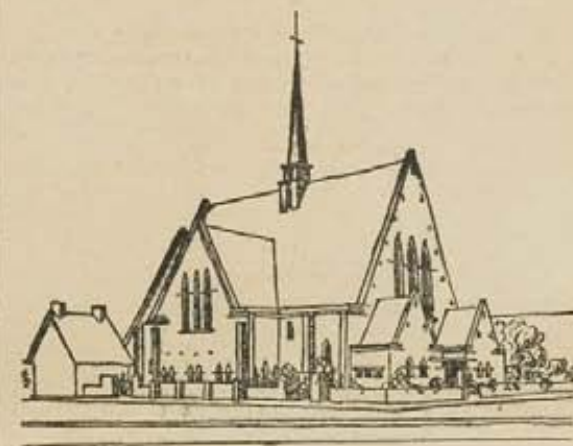
Vermoedelijk heeft dit onbevredigende resultaat geleid tot den half-achthoekigen of driehoekigen vorm van de transepten, waarbij dan aan één der transeptwanden de banken evenwijdig geplaatst kon- den worden.

Met dat type naderen we dan echter den radialen vorm, waarover hieronder meer.

Het is duidelijk dat bij de weinig-bevredigende eerstgenoemde oplossing — de rechthoekige tran- septvorm — de kruisvorm het best tot uitdrukking komt.

Al naardat de breedte van het transept dezelfde of kleiner is dan die van het middengedeelte, is dan gewoonlijk de hoogte van het dak van het transept gelijk met of lager dan die van het dak boven het middengedeelte.

Ongeveer in dezelfde mate komt het kruis in den opbouw meer of minder tot uitdrukking.

Afb. 8. Ontwerp Geref. kerk, Den Haag.
Architect: H. Sutterland.

Als voorbeeld geven we hierbij een ontwerp voor een kerkgebouw in den Haag (niet uitgevoerd). Afb. 7 en 8.

Op afb. 9 in het eigenaardige haaks-op-elkaar-stui- ten der banken duidelijk te zien. Door het aanbren- gen van een scheidend looppad ware dit bezwaar althans tot iets geringer proportie terug te brengen, zooals dat op den in afb. 7 gegeven plattegrond in toepassing is gebracht.

De afbeeldingen 9 en 10 geven een voorbeeld van het type C. De rechthoekige hoofdruimte is in zijwaartsche richting met beukvormige rechthoeken vergroot.

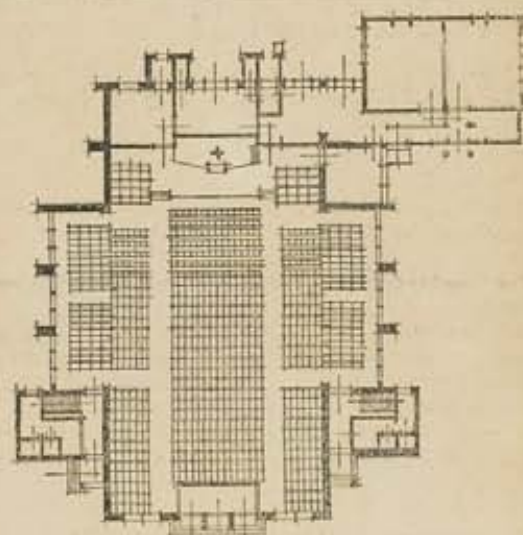
In plan en opbouw is hierdoor de kruisvorm niet meer in het geding, doch is a.h.w. een haltype verkregen, waarbij intusschen alle bezwaren van de schikking der zitplaatsen in niet minder sterke mate gelden, ook wat betreft de zijgalerijen.

king, toenemend aantal echtscheidingen, enz. Er ontstaat ook een zekere vrees om tot den huwe- lijken staat te kunnen besluiten. In plaats van een gemeenschappelijk arbeiden der beide geslachten treedt veeleer een verbitterde strijd van den een tegenover de ander. De eerbied der sexen gaat op deze wijze in het maatschappelijk leven lang- zaam maar zeker verloren. De vrouw dringt zich naar voren; zij kan haar natuur nu eenmaal niet veranderen, en is dien ten gevolge voor den man veel te gemakkelijk te bereiken. Buiten den gehu- wden staat behoort een behoorlijke eerbiedwekkende afstand te worden onderhouden, van der jeugd af aan! daar dit niet geschiedt, worden de toe- standen in den gehuwden staat steeds slechter.

En van dat dynamisch verband der sexen, waar- uit zooveel heerlijk levenswerk naar Gods bevel kan uitgroeien wordt alleen maar de keerzijde open- baar: lust, die zichzelf doodt, en openbaring van begeerte, die gevaarlijk en tijdelijk is, en waaraan het menselijke leven verkwijnt!

II.

De nieuwe titel waaronder de 2e vertaling van Gray's boek ons nu wordt aangeboden, is dus een veel juistere en moet ook aan een veel breder rubriek van lezers tot lezing opwekken. Man en vrouw schiep God den mensch! En ondanks alle vertoebelingen der zonde, ligt de schoonheid van het menschenleven in de voortdurende betrekking van man en vrouw. Dat heeft God zoo gewild. Zeker, de verkeerd begrepen en de onnatuurlijk toegepaste liefde der geslachten heeft de wereld overdekt met levenstragedien en levenswee. Maar de liefde der sexen blijft! „Voordat wij hebben geleerd er een werktuig tot volmaking des levens uit te maken, kunnen wij niet verwachten, die levensvolheid te bereiken, die de God der liefde ons wil doen smaken!" Maar om dat nu juist en grondig te verstaan, moeten wij zooals Gray zoo juist heeft gezegd de kennis der feiten aandurven en door die kennis tot wijsheid komen. De wijze waarop hij U deelgenoot maakt aan de hier noodige

Afb. 9. Ontwerp Geref. kerk, Den Haag.
Architect: J. P. Logemann, B.N.A.

Bij dit type is het wel moeilijk om in den opbouw het „kerk"-karakter tot uitdrukking te brengen en is een toren dikwijls een zeer welkom element om

Afb. 10. Ontwerp Geref. kerk, Den Haag.
Architect: J. P. Logemann, B.N.A.

op de „hal" meer of minder duidelijk het stempel van „kerkgebouw" te drukken.

Vanzelf kan in zoo'n geval de protestantsche kerk- idee niet zuiver tot uitdrukking worden gebracht, noch in grondplan, noch in opbouw.

kennis is nu juist zoo mooi, zoo verheven, dat het boek in zeer vele handen veilig is. Want de levensdrang openbaart zich soms zoo verontrustend, zoo dwingend, zoo ontmoedigend! „Een vrijwillige moedige verzaking van een of ander lichamelijk verlangen om daarmede een tot ons sprekend hooger ideaal te bereiken, kan ons tot een vol en schoon leven voeren!“ — De levenskracht, gestuit in zekere richting, vindt dan andere, zeer waardevolle wijzen van uiting terug.

Ik ben ook zoo dankbaar voor de kennis die Gray voor iedereen noodig acht. Hij geeft nergens een realistische beschrijving, nooit ligt er iets prikkelends in zijn woord, en waar het intiemere dingen raakt zegt hij U alleen waar U die kennis verkrijgen kunt. Zooals er geen enkele buiten verband staande levensuiting is, zoo geldt dat ook van ieder der hier bedoelde levensuitingen. En daarom is het veel meer noodig om de levenstotaliteit dezer dingen veilig te stellen, scherp door christelijk levenslicht belicht, dan om af te dalen tot werkelijkheden, die alleen verkeerd schijnen, omdat ze ons verkeerd zijn bijgebracht.

Gray wijdt een hoofdstuk aan Kameradschap, aan Liefde (ook een heel mooi woord aan onbeantwoorde liefde), aan de verloving, aan den jongen man, aan het jonge meisje, de ongehuwde vrouw, aan het huwelijksleven, aan ongelukkige huwelijken, en aan den invloed van de sociale toestanden.

En dan komt hij in zijn laatste woord nog weer eens heel ernstig terug op de laatste oplossing die verkregen moet worden om elkander als man en vrouw in het huwelijk, maar ook als man en vrouw in het leven open, zonder verwijt of schaamte te kunnen aanzien: dat is een volledige bekentenis, niet aan elkander, maar aan God, van al onze boosheid, beide in onze daden en gedragingen zoo wel als ook in onze denkbeelden: Wat ons waarlijk schuld brengt ons in nood, en in dien uitersten nood moeten wij God vinden! Eerst als daar alles overwonnen is, vangt het nieuwe met blijdschap aan: „indien iemand in Christus is, zoo is hij een nieuw schepsel!“

Vroeger hebben Christenen getracht het sexevraagstuk te vermijden. Thans staat dit vraagstuk weer zoo algemeen in het centrum der belangstelling. „Terwijl ons denken en werken gericht is op den opbouw van het volk, zouden wij er wel aan doen, ons te herinneren, dat er geen gelukkig harmonieus leven voor ons kan zijn, totdat dit heele probleem is opgelost — tot wij hebben geleerd de reine liefde op den troon te plaatsen“, en door haar vurige louterende kracht, het dierlijke te onderdrukken, en onze geheele natuur te oefenen tot Gods glorie. Liefde faalt nooit; zij loutert en overheerscht het vleesch. Als wij in God gelooven, moeten wij wel gelooven in de overwinning der liefde.“

Nergens is een oplossing zonder God, dat geldt op dit terrein meer dan ergens anders in de moeilijkheden van het leven. Maar wie zijn oplossing, zijn persoonlijke levensoplossing uit Gods hand wil aannemen, voor hem en voor haar verandert het leven! Voor dezulken wordt het leven wat het ook voor Gray was: een groot deel van hun levensgeluk danken zij aan de verscheidenheid der sexen.

Dat is het resultaat der zegenrijke zedelijke beginselen, die God ons heeft gegeven; die ons aardse leven verlichten en ons oog openen voor die eeuwige heerlijkheid, waarin al onze strijd en moeilijkheden zijn opgelost, ons denken en ons leven tot een algehele eenheid zijn vereend.

Gray's werk kan daarin velen ten zegen zijn!

Dr C. J. HONIG.

Antwoord van Dr Kromsig.

Onder het opschrift: „Waar de schoen wringt“ bevatte het Hervormd Weekblad De Gereformeerde Kerk 12 Februari i.l. den volgenden Open Brief:

Den WelEerw. Zeergel. Heer Dr J. C. Rullmann te Wassenaar.

WelEerwaarde Zeergeloorde Heer,

Kritiek mag alles onderzoeken, Alleenig maant 'kritiekste niet. De Genestet.

Laat mij U zeer hartelijk mogen bedanken voor uw langen, open brief in „De Reformatie“ van 6 Februar (het meest misschien nog, omdat U mij daarin mededeelt, dat in 1903 een gewijzigde uitgave verscheen van het kostelijke boekje van T. de Vries, „Handleiding tot de kennis van het leven en de werken van Mr Groen van Prinsterer“, bij T. Wentzel & Co. te Utrecht, want nu kan ik dit verder aanbevelen, ik hoop tenminste, dat het nog te krijgen is). Het begin is niet vriendelijk, maar het heeft mijn humeur niet bedorven en ik vergeef het gaarne. Die woorden in verband met Dr Kuyper „bekladden“ en „laster“ zijn honderd pond te zwaar. U voelt zelf wel, dat mijn woordje „noot“ cum grano salis moet worden opgevat. Overigens ben ik overtuigd, dat Kuyper, als hij mijn woorden gelezen had, even hartelijk geglimlacht zou hebben. Trouwens, U spreekt zelf van, wat iedereen toegeeft, „Dr Kuyper's eigenaardige opvatting van journalistiek“. Inderdaad, — „eigenaardig“!

Doch nu ter zake. Ik bemerk, dat U als goed historicus zich heeft aangetrokken, wat ik half rallieerend, half ernstig schreef over uw „opdiepen uit de bronnen“. Ik haast mij dit te herstellen en daarvoor, voorzover noodig, amende honorable te doen. Ik wil gaarne den indruk bij mijn lezers wegnemen, alsof U geen ernstig historisch onderzoeker waart in dit opzicht. U noemt me niet slechts één bron, maar vijf voor de vergadering van 1860, namelijk behalve het door mij ook genoemde en gebruikte Verslag (daardoor wist ik, dat J. Kuyper uit een goede bron citeerde): „Ons Schoolwetprogram“ door Groen, „Ned. Gedachten“, artikelenreeks van Kuyper in „De Heraut“ van 1870, Artikelen van Beets en Saussaye in „Prot. Bijdragen“. Ik heb deze bronnen niet voorhanden en kan dus niet controleren, of zij belangrijk nieuw licht werpen op de vergadering van 1860 (meer dan het officiële Verslag zelf, dat m.i. duidelijk genoeg is).

Voorts schrijft U, dat U reeds in „De Reformatie“ van 1922 de volgende literatuuroppgave geeft over de schrapping van het woord „Christelijk“.

„Behalve het officiële verslag der Achtste Algemeene Vergadering leze men: Kuyper, „Bedoeld noch Gezegd“, blz. 34; Fabius, „Voorheen en Thans“, blz. 147; „Voortvaren“, blz. 229; „Staatsrecht en Politiek“, blz. 283—292; „Studien en Schetsen“, V, no. 3, blz. 123/127; Raabe, „Van dr Brugghen herdacht“, blz. 18; Merens, „Groen van Prinsterer en Van der Brugghen“, blz. 19 v.v.; Vos, „Groen van Prinsterer en zijn tijd“, II, blz. 424; J. Kuyper, „De Gereformeerde Kerk“ van 22 Aug. 1885; idem, „Geschiedenis van het Christelijk Lager Onderwijs“, blz. 183—191; „De Standaard“, 11 Sept. 1889, artikel: „Christelijke en maatschappelijke deugden“; T. de Vries, „Bibliografie Groen van Prinsterer“, blz. 218; Brouwer, „Daniel Chantepie de la Saussaye, „Nicolaas Beets“, blz. 147—151. Deze biograaf bewaart over de door Beets gebezigde qualificatie „demonisch“ echter een opmerkelijk stilzwijgen. Hierbij denken we aan de woorden van Prof. Fabius, „Studien en Schetsen“, V, no. 4, blz. 131: „Men bewijst aan de nagedachtenis van Beets eenen dienst door zijn ongelukkig optreden van het jaar 1860 in „Christelijk-National“ niet noodeloos op te rakelen“. Zie voorts nog: „Paedagogisch Tijdschrift“, III, blz. 204 v.v., en „De Nederlander“ van 17 Dec. 1921, 2e blad.“

Inderdaad, een respectabele lijst (met genoegen zag ik hierbij ook J. Kuyper; leest U van hem ook nog eens „Een dreigende toekomst en de weg ter ontkoming“ en „Tweeërlei Staatsbeschouwing“), waarbij elke verdenking, alsof U niet genoeg zoudt studeeren „uit de bronnen“ verdwijnt als sneeuw voor de zon.

En toch, — uw visie op Groen is totaal onhistorisch en totaal verkeerd, zooals (ik herhaal het nog eens) naar mijn vaste overtuiging van bijna alle anti-revolutionairen. Dr Kuyper heeft hun allen weten te suggereeren, dat hij de wettige, geestelijke erigenaam van Groen is geweest en dit is, zooals ik reeds aanvees, ten eenenmale onjuist.

En wat doet U nu? U vermijdt in ons debat zorgvuldig de hoofdvraag en wilt alles concentreren op een vraag van zeer ondergeschikt belang.

Nu, goed, ik zal met U „twee mijlen gaan“ (Mt. 5: 41). Gij zegt (ik spatieer): „Tusschen ons was alleen in het geding de vraag, of het woord „Christelijk“ uit Art. 23 der Schoolwet door Groen niet even fel bestreden is als door Dr Kuyper“.

En zelfs op deze, zoo uiterst formeel gestelde vraag, antwoord ik met verwijzing naar „de bronnen“. Neen, niet even fel, want Groen bestreed het woord alleen uit taktiek (want hij had in zijn hart de Volkskerk en dus ook de Volksschool (de openbare school) lief en Kuyper bestreed het woord uit beginsel, omdat hij den Staat en de staatsinstellingen als een „dorg genaamte“ wilde laten staan (want hij had in zijn hart de vrije kerk en de vrije school lief).

Gevoelt U nu het hemelsbrede verschil?

Al heeft dus Groen, wat ik gaarne toegeef, het eerst voorgesteld het woord „Christelijk“ te schrappen (reeds in 1862), hij deed dit uit een gansch ander motief. En daarop komt het voor de rechtsgeschiedbeschouwing aan.

Dat was ook de strekking van heel mijn stukje: „Een geschiedenis, enz.“ Daarom schreef ik immers op het einde: „Men vergeet deze geschiedenis niet, want dit is de oorsprong van heel Dr Kuyper's separatistische practijk“.

Dit „kritiekste“ wilt U echter vermijden, omdat U, hoop ik, iets ervan begint te gevoelen (als objectief historicus en als nuchter beschouwer van ons heden-dagsche volksleven), hoe zwak heel het „separatisme“ staat in elk opzicht, getoetst aan Schrift, historie en ervaring.

U zegt zoo wijs: „Overigens was het volstrekt niet mijn bedoeling met U een debat aan te gaan inzake Dr Kuyper's houding tegenover den modernen staat. En evenmin zal ik dat doen ten aanzien van Groen's Christelijk-historisch testament. Dat zijn stellig hoogst belangrijke kwesties; maar daarover ging het tusschen ons niet.“

Zou dit laatste waar zijn? Ik geloof het niet. Het vormt veeleer den achtergrond, als men het zoo noemen wil, van heel ons debat. Voor mijn besef is het de hoofdzak. En daarom dacht ik onwillekeurig aan het rijmpje, dat ik hierboven plaatste.

Doch de zaak zelf is belangrijk genoeg om er nog wat dieper op in te gaan. U vergist U dan ook, wanneer U meent, mij een verklaring omtrent Groen te hebben „afgeperst“. Het door mij gezegde was reeds lang mijne meening en ook meermalen door mij uitgesproken. Doch ik heb nog een interessante „bron“, wat dit punt betreft, die ik bij wijze van verrassing nog voor later zal bewaren. De eene dienst is de andere waard.

Met gevoelens van hoogachting, gaarne

Uw dw.

P. J. KROMSIGT.

Amsterdam, 9 Febr. 1931.

Ik dank Dr Kromsigt vriendelijk voor zijn amen.

de honorable. Even goedgehumeurd als hij, neem ik hiermee voorloopig afscheid van hem, in afwachting van de door hem toegezegde verrassing.

RULLMANN.

Waar gaan we heen?

In „De Christelijke Onderwijzer“, orgaan der Unie van Christelijke onderwijzers en onderwijzeressen in Nederland, van 4 Februari, was de heer (A. P.) Jungcurt zoo vriendelijk een stukje te wijden aan onze Opmerking in ons nummer van 19 December. Men herinnert zich, dat ik toen het feit signaleerde, dat de recensent (Jungcurt) in bovengenoemd blad had gezegd, dat het Kerstfeest boven elke (spat. van ons, J. W.) theologie uitgaat. Dat is voor ieder Bijbelgeloovig en voor ieder christ-geloovig mensch, die begrijpt, wat die uitdrukking beteekent, in één woord verschrikkelijk.

Maar onze lezers hebben van bedoeld stukje kunnen kennis nemen.

Nu komt in bovengenoemd nummer de heer Jungcurt op mijn stukske terug.

Het artikel van den heer J. willen we, al zullen we er eenige opmerkingen over maken, onzen lezers niet onthouden. Het is zoo fijn, zoo innig, zoo teer, zoo boven elke theologie uitgaand, zoo nuchter, zoo ter zake kundig, zoo bezadigd, zoo bescheiden, zoo voorbeeldig, dat we het om des heeren Jungcurts wille zouden betreuren, wanneer onze lezers het niet van A—Z konden genieten.

Ziehier dan het stukske, met volledig opschrift en al:

VAN DE REDAKSIE.

De Drakendoders.

Als 'n moderne Siegfried trekt Prof. Waterink er zo nu en dan eens op uit om een der vele draken, die in zijn oog het schoolerf onveilig maken, te bestrijden en te doden.

Eerst moest het Pedagogies Kongres eraan geloven, toen de Lichamelijke opvoeding, en nu heeft de Unie draak zijn speciale strijdlust opgewekt. In de hollen en krochten van „De Christelijke Onderwijzer“ zag hij 10 December het vurige oog ener recensie fonkelen en onmiddellijk blies hij op de Reformatie-bazuin met een niet-onzeker, doch nochtans minder wel-luidende klank.

Ik had me vermeten, mij te verheugen in de verschijning van een bundel kerstvertellingen (ofschoon daar van orthodox standpunt wel enige bezwaren tegen zijn in te brengen) omdat tenslotte Kerstmis boven iedere theologie uitgaat.

Dat mag ik niet zeggen — dat is in hoge mate bedenkelijk en dubbel bedenkelijk, waar ik leider ener Vakvereniging van Christelijke onderwijzers ben! Vermoedelijk zal Professor het in de Apostel Paulus dan ook wel niet goed vinden, dat deze zich erover verheugt, zelfs wanneer het Evangelie onder een dekfel verkondigd wordt, maar ik moet eerlijk bekennen tegen zulk een eksklusivisme niet op te kunnen.

Ik was dan ook van plan geweest deze drakendoderij te laten voor wat ze is, indien er zich niet enkele feiten hadden voorgedaan, die me ertoe brachten nog eens 'n andere lichtflits te laten vallen op deze professorale Don Quichotterie, want — heus! — het is geen strijd tegen draken, maar tegen windmolens!

Het eerste feit is de omstandigheid, dat enkele platte land-kerkbode-vullers zich met gulzige gretigheid in Professor Waterinks gevolg hebben geschaard en als evenzoveel Sancho Panza's er dappertjes op los hakken!

En het tweede is dit: dat in 'n grootsteeds kerkbode — n.l. de Haagse — 'n ongetwijfeld goedbedoelend inzender die rol op zich neemt, ijverig gesecondeerd door de bekende Dr K. Dijk, die er nog een extra schepje op gooit.

Ik mag me er niet over verheugen, noch mijn waarderij erover uitspreken, wanneer bij onze niet-orthodoxe mede-christenen zich andere stromingen baan breken, dan we aantreffen in het vlakke en platvloerse modernisme van een halve eeuw geleden, dat in 't Kerstfeest eigenlijk niet meer zag dan het oude Yulefeest onzer Germaanse voorouders!

Wanneer ik in het dagelijks leven iets meen te bespeuren van Gods gemene gratie, die voor mij meer dan een leerstuk is, en daaraan op bescheiden wijze, in een simpele recensie met 'n zeer persoonlijk karakter, uiting geef, ben ik zwaar suspikt en stormen de drakendoders op mij af...

Gelukkig heb ik mijn gemoedsrust spoedig hervonden. In een artikel — en dat is de lichtstraal, die ik op dit gewurm wil doen vallen — waarin mijn oude kweekschool-makker Dr H. W. van der Vaart Smit, Gereformeerd Predikant te Zwijndrecht, de nagedachtenis eert van wijlen de Remonstrantse professor Groenewegen, lees ik:

„De liefde tot de eigen overtuiging veroorlooft, juist omdat ze slechts de eigene is, om des te meer ook de andere te achten. Dat brokstuk der verstandelijkheid, dat het nietige ik in zijn nog „nietiger begripmatige denken vatten kan, mag geen aanspraak op absoluteitheid maken; de subjectiviteit, die wij hebben, onderscheidt zich van de objectiviteit, die wij zoeken. En terwijl het deemoedige bewustzijn van eigen kleinheid alzo onze liefde tot de eigen overtuiging beschaduwde, schrijden „wij als mensen, pelgrims naar de eeuwigheid, naast elkander en verheugen ons, dat de waarheid zo

„groot is
„uitsprek
„nieuwe
„kennis

Lees die
dat stand
dan van
schijnlijk
ken ik, da
meer van
elkaar...
Dan late
met rust.
H.

„De drake
denken. H
hartig, zo
heeld? —
maken.
Eerst een

Het „Pae
streden.
blijven, to
opvoedin
mogelijkhe
geloovig
zouden ga

J. hem toe
de mijne h
hoe kwam
meerle org
v. Chr. On
En dat ik
is ook on
op de la
Maar dit
gedrongen.

Nu heeft
wekt, zeg
Ja — ik
heette. Aan
Hij zegt de
oog eener
dat oog he
deze moet
dat het in
als „draak
„Unie-draa
(Opeens)

dat mijn
gebruikte
En als ze
brak het b

Dan sch
loop...“)

Welnu d
I, dien
dien hij op
dien, dien
vating va
ernstig, zij

Het betr
Het betr
Neen, he
maar al
het ging e

U hebt
dat het
uitgaat.

Dat is v
ging het
en diepte
niets te
het Kerstf
beginselen.

„Ik verk
boren is c

Dat is
genade —
iets ander

En nu
Schrift. Op
Niet om

Maar on
aanviel
geding wa
— Mens
kweslie he
Lees al
Daar ga
gelie dan
En daan
Engel uit
buiten het
vloekt“.

Meneer
onzaligen
noemen!
Wat zeg
boekje, da
Toe, we